

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО» ТА ЙОГО РОЛІ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

О. І. Матіяш

Анотація. У статті досліджується теоретико методологічний зміст категорії «соціальне підприємництво» в якості складника соціально-економічного розвитку території. Увага звертається на те, що підвищення рівня соціального підприємництва залежить від забезпечення балансу інтересів усіх суб'єктів та об'єктів соціального підприємництва. Лише коли дотримано цей баланс у регулюванні соціального підприємництва, можна говорити про відповідно збалансований соціально-економічний розвиток території. У центрі уваги – значення соціального підприємництва під час відновлення територій після війни. Розкривається сутність поняття «соціальне підприємництво». На основі широкого кола джерел виділено низку особливостей і характеристик цього явища.

Ключові слова: соціальне підприємництво, суспільство, соціальна безпека, відновлення, соціальна допомога, соціальна підтримка, суспільні проблеми, соціальне завдання.

Вступ. В умовах сьогодення спостерігаються значні економічні та соціальні кризові явища, які призводять до зниження якості життя населення в більшості країн світу і в Україні зокрема. Загострення інфляції, процеси звільнення працівників, зменшення реальної заробітної плати та пенсії – це ключові проблеми, які призводять до економічного та соціального краху. Для України загострюють та актуалізують наявну тенденцію й проблеми соціального характеру, які виникли внаслідок воєнних дій, коли розширилось коло соціально незахищених громадян (наприклад, внутрішньо переміщенні особи, інваліди серед військових та цивільних осіб, ветеранів війни тощо). Одним з інструментів, який дасть змогу мінімізувати вплив поточної ситуації на соціальну сферу та якість життя населення, може стати розвиток соціального підприємництва як нової парадигми сучасного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських та зарубіжних науковців досліджували тему соціального підприємництва, зокрема: І. В. Басак, З. І. Галушка, В. О. Геєць, І. Л. Загребельна, Н. О. Ігнатович, І. С. Каменко, О. О. Кожемяченко, Т. І. Лукіна та ін. Під призму їх досліджень потрапили особливості оцінювання, новітні методики, з якими зустрічається чи зустрінеється в майбутньому кожен керівник, який прагне досягти високої результативності в галузі соціального підприємництва. Проте недостатньо дослідженими до сьогодні залишаються питання теоретико-методологічного дослідження змісту та характеру соціального підприємництва, його відмінностей та особливостей.

Метою статті є теоретико-методологічне дослідження характеру й змісту поняття «соціальне підприємництво» та його значення в якості складника соціально-економічного розвитку території.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво вважається важливим джерелом соціального, економічного та екологічного багатства, і багато науковців активно досліджують цю сферу. Вітчизняні та зарубіжні вчені розглядають еволюцію соціального підприємництва, аналізують його сутність та поняття, визначають його особливості та характеристики соціальних підприємств, розробляють класифікацію видів соціального підприємництва [1, с. 154].

У науковій літературі не завжди можна знайти комплексний підхід до дослідження сутності та проблем соціального підприємництва. Теоретичні дискусії щодо понятійного апарату соціального підприємництва, різноманітність у трактуванні його поняття актуалізують наукові дослідження, спрямовані на вивчення сутності та визначення чинників соціального підприємництва, які впливають на розвиток соціальних підприємств. Використання теоретичних та емпіричних методів дослідження дало змогу всебічно та достовірно дослідити соціальне підприємництво та розглянути питання, пов'язані з його особливостями та характеристиками соціальних підприємств.

У дослідженні соціального підприємництва не слід покладатися на «застосування одного, навіть найбільш прогресивного підходу, доцільно використовувати загальний (інтегративно-конвергентний) підхід» [2, с. 141]. Фахівці зазначають високу ефективність інтегративного

підходу не тільки в наукових дослідженнях, а й на практиці – у стратегічному управлінні підприємством, під час розробки та впровадження інтегративної моделі розвитку соціального підприємства [3, с. 57].

Соціальне підприємство спирається на загальну теорію підприємства та базується на його основних принципах. Погляди на підприємство розвивалися по-різному і були суперечливими. Вченими та засновниками концепції були Томас Гоббс, Річард Кантільйон, Адам Сміт та ін.

Сьогодні все частіше науковці досліджують особливості соціального підприємства, однак досі не існує єдиної думки щодо трактування сутності поняття «соціальне підприємство». Тому узагальнюючи наявні тлумачення, можна виділити чотири головні підходи до трактування соціального підприємства: широкий, комбінований, інноваційний та проблемно-орієнтований.

Доцільно розглянути детальніше підходи кількох науковців до трактування терміна «соціальне підприємство».

Г. Діс визначає соціальне підприємство, порівнюючи п'ять факторів:

- взяття на себе завдання створити та підтримувати соціальну цінність (благо);
- постійне використання нових можливостей для досягнення обраної місії;
- безперервний процес інновацій, адаптації та навчання;
- рішучість діяти, не обмежуючись наявними ресурсами;
- корпоративна відповідальність за результати своєї діяльності [4, с. 16].

Слід погодитися, що соціальна місія є фундаментальною для соціального підприємства, адже воно визнає і цінує можливості для розвитку суспільства. Відповідно реалізація місії соціального підприємства в тому чи іншому напрямі зумовить укріплення соціальних процесів, взаємодія яких генеруватиме синергетичний соціальний ефект у створенні, розподілі, обміні та споживанні ФКС.

С. Захра вважає, що соціальне підприємство передбачає використання інноваційних інструментів для виявлення та застосування можливостей створення нових підприємств або управління наявними організаціями з метою поліпшення соціального розвитку регіону [5, с. 114].

Відповідно слід погодитися, що задоволення суспільних потреб зумовлює соціально-економічний прогрес регіонів і реалізується через соціальне підприємство. Соціальне підприємство відіграє важливе суспільне значення, впроваджуючи культурні, економічні та політичні зміни, і слугує покращенню соціально-економічного розвитку.

З. І. Галушкою стверджує, що соціальне підприємство є суб'єктивним усвідомленням значення свого обов'язку перед суспільством, представлене розумінням своїх потреб як індивідуально цінних і вищих за потреби групи [6, с. 4].

Отже, сутність соціального підприємства та його значення для розвитку регіональної економіки визначається створенням та пропозицією цінної соціальної пропозиції підприємствами, які потребують фінансових, матеріальних та людських ресурсів, але з певних причин не мають підтримки з боку територіальних та державних органів влади для успішної реалізації.

Соціальне підприємство, реалізоване в конкретному регіоні, має на меті пом'якшити або вирішити соціальні проблеми.

Отже, реалізація соціального підприємства має такі впливи на регіональну економіку:

- створення робочих місць;
- нові форми підприємства;
- мінімізація соціальної ізоляції особистості;
- інтенсифікація соціального партнерства, залучення до участі і зміцнення в такий спосіб єдності громади та міста;
- удосконалення процесу створення та надання соціальних послуг;
- зменшення навантаження на місцеві бюджети завдяки застосуванню інших джерел у вирішенні соціальних проблем;
- збільшення резервів фінансування соціальних програм регіону;
- збільшення ефектів соціальної дії з регіонального на національний та міжнародний рівні [7].

Аналізуючи ці визначення, можна виокремити такі ключові моменти у визначенні терміна «соціальне підприємництво»:

- розглядається як процес створення цінності за допомогою обмеженого набору ресурсів;
- розподіл ресурсів сприяє створенню та формуванню сприятливих можливостей для вирішення соціальних та екологічних проблем, забезпечуючи соціальну цінність та суспільну користь;

- соціальне підприємництво постійно перебуває в процесі інновацій, адаптації та навчання.

Соціальні підприємці ставлять високі вимоги до співвідношення економіко-соціальної ефективності, самостійно вирішують соціальні проблеми та стають більш відповідальними у своєму розумінні соціальної справедливості. Під соціальним підприємництвом слід розуміти таку підприємницьку діяльність, яка насамперед спрямована на полегшення або вирішення соціальних проблем. Важливо зазначити, що соціальне підприємництво являє собою бізнес-модель з унікальними характеристиками. Це вигідно з погляду збільшення соціальних виплат.

Слід додати, що соціальне підприємництво та відповідна йому діяльність – це не те саме, що корпоративна соціальна відповідальність (КСВ). Насправді в останньому випадку на розв'язання соціальних проблем спрямовується лише частина прибутку, а не весь.

Дослідження різних визначень соціального підприємництва дало змогу прийняти визначення, яке об'єднує багато аргументів та міркувань, висунутих науковцями: соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність або процес, який встановлює можливість змішаного партнерства, прагне консолідувати соціальну відповідальність та вирішувати проблеми систем соціального забезпечення, забезпечує систематичні соціальні зміни та створює соціальну цінність шляхом створення нових організацій або інновацій.

Отже, вищенаведені підходи показують багатогранність категорії «соціальне підприємництво», однак кожен із цих підходів не розкриває в повному обсязі сутності цього поняття. Під соціальним підприємництвом слід розуміти такий вид прибуткової або неприбуткової підприємницької діяльності, який може використовувати інноваційні технології та методи управління з метою реалізації соціальної місії та задовольняє потреби всіх категорій населення. В Україні все більшої популярності набуває соціальне підприємництво як ефективний механізм вирішення локальних соціально-економічних проблем територіальних громад [8].

Висновки. Отже, соціальне підприємництво, яке виконує вагомі конструктивні функції економічної діяльності, є вагомим механізмом поліпшення рівня соціально-економічного розвитку України. У нинішньому економічному середовищі України особливу увагу варто звернути на проблеми та перспективи соціального підприємництва, масштаби та темпи розвитку якого є непередбачуваними. До того ж важливою роллю соціального підприємництва в соціально-економічному розвитку України є забезпечення виробництва доступних товарів і послуг, які задовольняють потреби соціально незахищених верств населення, створення нових робочих місць та результативне застосування трудового потенціалу, накопиченого в соціально незахищених верствах населення. Проте відсутність досвіду та повільний процес створення соціального підприємства в Україні вимагають підтримки бізнес-середовища та укріплення ефективної законодавчої бази на основі пільгового режиму оподаткування, регулювання видів і форм діяльності та процесу ринкових відносин.

Abstract. The article examines the theoretical and methodological content of the social entrepreneurship category as a component of the socio-economic development of the territory. Attention is focused on the fact that increasing the level of social entrepreneurship depends on ensuring the balance of interests of all subjects and objects of social entrepreneurship. Only when this balance is observed in the regulation of social entrepreneurship is it possible to talk about the corresponding balanced socio-economic development of the territory. The focus is on the importance of social entrepreneurship in the reconstruction of territories after the war. The essence of the concept of «social entrepreneurship» is revealed. Based on a wide range of sources, a number of features and characteristics of this phenomenon are highlighted.

Keywords: social entrepreneurship, society, social security, recovery, social assistance, social support, social problems, social task.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Босак І. В. Тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні. *Наукові записки*. 2018. № 1(56). С. 154–160.

2. Кожемяченко О. О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С. 140–149.
2. Галушка З. І. Розподіл функцій соціальної відповідальності між суб'єктами соціалізації економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2016. № 5(05). С. 3–9.
3. Загребельна І. Л., Світлична А. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 1. С. 54–61.
4. Dees J. G. Framing a theory of social entrepreneurship: building on two schools of practice and thought. *ARNOVA Occasional Paper Series*. 2022. Vol. 1. Issue 3. P. 1–28.
5. Zahra S. Globalization of social entrepreneurship opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal*. 2018. Vol. 2(2). P. 113–117.
6. Кожемяченко О. О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С. 140–149.
7. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз. *Аналітичний звіт для проєкту «EU4YOUTH Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні»*. 2022. URL: [https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/Legal %20report.pdf](https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/Legal%20report.pdf) (дата звернення 08.04.2023).
8. Геєць В. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку, Київ: НАН України; Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2019. 864 с.

УДК 364.3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

В. В. Міра

Анотація. У статті досліджуються напрями удосконалення соціального захисту населення як елементу соціально-економічного розвитку країни. Увага звертається на те, що підвищення рівня соціального захисту залежить від забезпечення балансу інтересів усіх суб'єктів та об'єктів. Лише коли дотримано цей баланс у регулюванні соціального захисту, можна говорити про відповідний збалансований соціально-економічний розвиток держави. У центрі уваги – шляхи удосконалення соціального захисту.

Ключові слова: соціальний захист, суспільство, соціальна безпека, соціальна допомога.

Вступ. Соціальний захист населення є визначальною метою існування сучасного суспільства. В умовах поширення різноманітних викликів та економічних криз стратегічним завданням будь-якого уряду є ефективне поєднання соціальних функцій захисту громадян (під час збільшення переліку та обсягів соціального забезпечення і скорочення їх фінансування державними бюджетами) та формування умов для максимально ефективної економічної діяльності. З огляду на те, що для успішного відновлення у післявоєнній Україні необхідним є соціальний захист, доцільним стає дослідження його напрямів його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських та зарубіжних науковців досліджували тему соціального захисту, зокрема В. М. Вакуленко, О. В. Димніч, Е. М. Лібанова, К. В. Павлюк, А. Ю. Огінська, Т. О. Стеценко та ін. Під призму їх досліджень потрапили особливості оцінювання та проблематика досліджень соціального захисту, розробка методів його регулювання. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання пошуку новітніх методів соціального захисту, здатних підтримати та оновити соціальну сферу під час післявоєнного відновлення країни.

Метою статті є дослідження можливостей удосконалення системи соціального захисту в Україні та її нормативно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Знаходження варіантів вирішення проблематики соціального захисту має бути спрямоване насамперед на оптимальний перерозподіл фінансових коштів у системі соціального захисту, а не на потенційне зниження його програм. Стратегією соціально-економічного розвитку нашої держави чітко декларується європейський вибір держави, чим передбачається формування підґрунтя для отримання членства в Європейському Союзі завдяки масштабному запровадженню загальноєвропейських нормативів і стандартів у вітчизняне законодавство та систему державного управління.

Одержання стратегічних і тактичних пріоритетів соціального захисту населення є неможливим без розбудови відповідних механізмів їх реалізації у розрізі трьох складників: правового, організаційного та фінансового [1, с. 17].